

Forsøg på masseovertalelse har fundet sted til alle tider. I enkelte situationer har denne overtalelse tilsyneladende formået på kort tid at frembringe helt nye holdninger, men det generelle billede er dog, at mennesket sjældent har tilladt alt for dybtgående holdningsændringer inden for en enkelt generation. Langt mere betydningsfuld er masseovertalelsen i et egentligt langtidsperspektiv, hvor mere dybtgående holdningsændringer skabes over to eller tre generationer – vel at mærke når *alle* aspekter af uddannelse og medieudbud bringes på *een* formel og skaber nye grundholdninger. Alene via massemedierne lader det sig ikke gøre.

Politologer, sociologer og psykologer har investeret ikke så lidt forskning i at bevise propagandakampagners begrænsede effekt på kort sigt. Men den virkelig dybtgående holdningsbearbejdelse i forbindelse med emner som f. eks. militarisme, imperialismen og racisme over årtier eller måske ligefrem århundreder sætter efter fremstillingen alligevel sine tydelige og varige spor, i hvert fald når den får mulighed for at gennemtrænge hele samfund. Det bliver da tydeligt, at den farligste form for propaganda er den propaganda, der ikke erkendes som propaganda, måske hverken af publikum eller af de personer, der udfører den komplekse overtalelsesteknik. Da den vel planlagte masseovertalelse med klart definerede mål og en betydelig langtidseffekt vinder stadig mere frem, både i demokratiske og totalitære samfund, er Oliver Thomsons strejftog i, hvad der tilspidset og let uelskværdigt kunne kaldes »samfundskommunikation gennem tiderne«, ikke blot en velvalgt historisk eksempelsamling, men tillige en såre *aktuel* klargøring af langtidslinier i overtalelsesmetoder, vi alle dagligt udsættes for.

Erik Lund

Kazimierz Ślaski: Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych (Polsk-skandinaviske kulturelle forbindelser i tusind år). Engelsk resumé. Instytut Bałtycki w Gdańsku nr. 10. Seria skandynawoznawcza bd. 4. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Ossolineum, 1977. 576 s. 41 ill. 130 xłoty (\$ 21.65).

Bogen om de polsk-skandinaviske kulturelle forbindelser består af en mosaik af enkelte oplysninger, samlede gennem en årrække af professor Kazimierz Ślaski ved Det polske videnskabsakademis historiske institut i Poznań. Han opfatter kultur meget vidt, d.v.s. som materiel kultur, vaner, institutioner, retsnormer, ideologi, intellektuelle og litterære kontakter, musik, kunst, sport m.v. Det er nok vanskeligt at få et helhedsbillede frem af de mange spredte træk – ikke mindst fordi kontakterne i perioder var svage eller næppe eksisterende – men takket være gode registre og udførlige henvisninger også til utrykt materiale har man en særdeles brugbar håndbog. At forfatterens ambitioner har været store, skal man ikke laste ham for. Til gengæld vil det sikkert være forholdsvis nemt at finde huller. Her skal blot nævnes to, der er faldet i øjnene. K. E. Jordt-Jørgensens på tysk skrevne disputats fra 1942 om de økumeniske bestræbelser blandt de polske protestanter kunne nok have fortjent en noget mere udførlig omtale end blot at være nævnt med titel i en fodnote. Omtalen af den polske humanist Martin Kromers anonymt udgivne »Sandfærdige historier om hertug Johan [III]s og Katharina Jagiellonicas triste eventyr« (1570) er på tre, rent refererende linier. En nærmere omtale og karakteristik af den lille bog, der er genudgivet flere gange, senest 1974 af Toruń-historikeren Janusz Mallek, havde nok haft sin interesse i denne sammenhæng. Bogen synes nemlig delvis at bygge på førstehåndsberetninger, og et aktstykke på 14 punkter fra striden mellem Erik XIV og Johan, oktober 1568, er vistnok kun kendt i denne overlevering. – Bogen er udsendt i anledning af Det baltiske instituts 50-års jubilæum.

Jørgen Steen Jensen